

УДК 94:342.531.15(477.83/.86)“190/191”

“ПІД БЕЗПЕЧНИМ ДАХОМ ШАЛІЄ ХУРТОВИНА ОБСТРУКЦІЇ”: НОВА ТАКТИКА УКРАЇНСЬКОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В ГАЛИЦЬКОМУ СЕЙМІ НА ПОЧАТКУ XX століття

Олена АРКУША

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
Національної академії наук України
вул. Козельницька 4, Львів 79026, Україна

Голосна обструкція українських депутатів Галицького сейму, що вибухнула в 1910 р. з метою ухвалення нового виборчого закону, стала наслідком пошуків українськими політиками нових, більш ефективних методів боротьби, які б відкрили їм шлях до впливу на політичні рішення. Запозичена з досвіду чесько-німецького протистояння обструкція була спрямована проти домінування польського чинника в Галицькій автономії. Загострення тактики політичної боротьби відповідало суспільним настроям галицьких українців, які відзначалися подальшою радикалізацією. На підставі аналізу подій напередодні обструкції, низки приватних обставин і мотивів задіяних у ній політиків і, а також зв'язків між ними, у статті стверджується, що рішення розпочати обструкцію було прийняте українськими діячами помірковано-ліберального напрямку та не викликало заперечень керівників адміністрації та самоврядування Галичини з середовища краківських консерваторів. Задовольнивши таким чином радикальні настрої, вони використали обструкцію для закулісних переговорів. Такий хід дозволив прихильникам польсько-українського порозуміння в Галичині ще на деякий час відтягнути посилення міжнаціональної напруги.

Ключові слова: українські депутати Галицького сейму, сеймова виборча реформа в Галичині, Станіслав Бадені, Євген Петрушевич.

У центрі уваги в даній статті будуть дискусії навколо ефективної тактики парламентської боротьби, які на початку XX ст. відображали ключові дилеми українських політичних сил у підавстрійській Галичині. У цей період політичний потенціал і ступінь зрілості українського національного руху вступили в самоочевидну диспропорцію з позиціями українців у Галицькій автономії. Будучи неготовими визнати у зміцнілому українському русі партнера, боячись втратити позиції у Східній Галичині, а водночас дедалі більше втягуючись у дискусії навколо українського питання всередині національного табору, польські політики намагалися відтягнути вирішення назрілих питань, розраховуючи на чудо, яке ніяк не ставалося. Цей стан апатії та безпорадності влучно підмітив кореспондент часопису “*Słowo Polskie*”, описуючи діалог між двома польськими депутатами в напівпорожньому залі засідань Галицького сейму при заздалегідь приречених на невдачу спробах прийняти новий виборчий закон:

“Що думає пан про виборчу реформу? – Така сумна й хаотична справа, що я не можу про неї думати”¹.

Така ситуація породжувала в українських політичних осередках роздратування, появу дедалі радикальніших закликів змінити легальні форми політичної боротьби. Українсько-польська полеміка, що велася головним чином у пресі та з парламентських трибун, набувала виразних ознак мілітаризації. Водночас щоденному українсько-польському діалогу бракувало готовності почути іншого. Натомість було вдосталь бажання зробити вигляд, що цей інший апріорі неправий, або що його загалом не існує. Намагання звернути на себе увагу й бути вислуханим було важливим психологічним підґрунтям міжнаціональних дискусій. Реагуючи на демонстративне відкладання польською більшістю Галицького сейму справи виборчої реформи, “Діло” зауважувало:

“Узброєні в панцир привілеїв вони з цинізмом, на який можуть здобути ся хиба люди, що тільки себе людьми вважають, а всіх інших худобою, висловили свою володарську філософію устами пок. гр. Войцеха Дзедушицького: “Нехай шаліє буря, ми її не боїмося, доки маємо тут в соймі безпечний дах над головою”².

У міжнаціональному конфлікті в Галичині українці були тією стороною, яку не влаштовував наявний стан і яка прагнула “змінити систему”. При цьому нечисленним українським парламентським репрезентаціям припадала роль відповідальних та ініціаторів, хоча б зважаючи на ту напругу сил, якої українські політики щоразу вимагали від своєї громадськості на виборах. На початок ХХ ст. в арсеналі засобів українських депутатів уже були численні спроби “змінити систему” шляхом: демонстративних виходів із залу засідань, складання депутатських мандатів (“сецесії”), гострих опозиційних промов, угод, скарг уряду, “технічних обструкцій” і т. ін., однак усе це не давало такого бажаного зрушення. Цей стан був влучно сформульований маршалком Галицького сейму Станіславом Бадені, який у неофіційній розмові з українськими депутатами зауважив: “Ви маєте в усім слушність, але не маєте сили, щоб свою слушність провести”³. Ситуація почала виглядати особливо безвихідною після вбивства намісника Анджея Потоцького, яке, за твердженням української преси, мало стати останнім *“griznim tementem для польської національної політики”*⁴. Однак обстановку невдовзі вдалося стабілізувати: не випадково лікарі, які здійснювали психіатричну експертизу Мирослава Січинського, звертали його увагу, що “в підсумку життя, як хвиля, починає переходити над тим фактом,

¹ “Sejm. Wrażenie z tygodnia”, *Słowo Polskie*, 21 września 1907, nr 439.

² “Слава українським обструкціоністам! Проч з польським соймом насилля і привілеїв”, *Діло*, 4 н. ст. листопада 1910, ч. 247.

³ Іван Макух, *На народній службі*. (Дітройт: Видання Української вільної громади Америки, 1958), 177.

⁴ “Гр. Потоцький убитий!”, *Діло*, 13 н. ст. квітня 1908, ч. 82.

нібито над епізодом, до свого порядку – і то не лише з польського, а й з руського боку”⁵. Питання “що і як робити далі” ставало щоденним клопотом, а від того, хто і яку дасть на нього відповідь, суттєво залежало, з яким багажем галицькі українці увійдуть у війну.

Дискусії про напрями парламентської політики українців

Дискусії про нову тактику українських депутатів велися від перших засідань сейму й парламенту. На початку XX ст. вони отримали новий імпульс внаслідок остаточного припинення політики “нової ери”, партійної структуризації і продовження виборчих правопорушень, через які надії, які щоразу приносили нові вибори, знову згасали. Уже напередодні сеймової каденції 1901–1908 рр. ключовим питанням українських депутатів Галицького сейму, було те, чи взагалі приймати мандати⁶. На відмові від сеймової діяльності, зокрема, наполягали русофіли⁷. Напередодні першої сесії сейму це питання на різноманітних нарадах бурхливо обговорювали українські політики всіх напрямів. Щодо тактики пропонувалося постійно наголошувати на кривдах галицьких українців та ускладнювати роботу сейму тривалими виступами з дрібних і несуттєвих питань, тобто так званою технічною обструкцією. Також було чітко сформульовано ідею тісного зв’язку між позицією депутатів у сеймі та її підтримкою поза його стінами, шляхом масових акцій⁸. Українські депутати розпочали роботу в сеймі з кількома настановами: не повторювати помилок попередників, які задовольнялися незначними здобутками в культурно-освітній сфері, за це дозволяючи “на звалищах Руси будувати Польщу”; добитися поваги від польської сеймової більшості, попри те, що нечисленність представництва звела його до “лиш чисто академічного значіння”, і, врешті, “вказувати народові дорогу і способи борби”⁹.

Спроба українського сеймового представництва домогтися більшої уваги до своїх вимог шляхом демонстративного складання депутатських мандатів (т. зв. сецесія 1903 р.) на практиці призвела до втрати на додаткових виборах мандату досвідченим українським парламентарієм Олександром Барвінським і приходу на його місце русофіла Теодозія Еффиновича. Таким чином, “сецесія” виявилася не лише неефективною, а й програтишною, що, попри пропагандистську

⁵ Протоколи, списки, статті та інші матеріали судового процесу про вбивство Мирославом Січинським графа Андрія Потоцького, 1909 р., Центральний державний історичний архів України у Львові (далі ЦДІА України у Львові), ф. 779, оп. 1, спр. 42, арк. 48 зв.

⁶ Листи Олесницького Є. до Барвінського О., 17 грудня 1901 р., Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України (далі ЛННБУ ім. В. Стефаника), відділ рукописів, ф. 11, спр. 2012 / п. 127, арк. 24.

⁷ “До галицько-руського народа”, *Русское слово*, 11 н. ст. грудня 1903, ч. 48.

⁸ Записна книжка Барвінського О., 1901 р., ЛННБУ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 11, спр. 4083 / п. 232, арк. 11–18 зв.

⁹ “Польській сойм”, *Дѣло*, 13 (26) грудня 1901, ч. 279; “В день отвореня сойму”, *Дѣло*, 15 (28) грудня 1901, ч. 281.

риторику, було складно не визнати. Шлях перманентних “сецесій” не вдалося би продовжувати й через значні організаційні та матеріальні зусилля, яких потребувала кожна виборча кампанія, а також ефект втоми виборців. Після додаткових виборів українські депутати, за визнанням Євгена Олесницького, *“мусіли вступити до сойму – в інтересі суспільности – иншого виходу не було”*¹⁰.

Голові українського сеймового клубу Є. Олесницькому в каденції 1901–1908 рр. вдалося втримувати єдність ідейно різнобарвного представництва. Юрист за освітою, на відміну від своїх попередників-педагогів Юліана Романчука та Олександра Барвінського, він організував роботу українських депутатів так, аби вони могли предметно втручатися в обговорення законопроектів, пропонуючи свої поправки¹¹. Однак уже невдовзі така праця стала об’єктом гострої критики з боку політичних сил і політиків поза межами сейму, які ставили перед депутатами єдине завдання – служити джерелом радикалізації суспільних настроїв. Їх рупором виступило “Діло”. На зламі 1904–1905 рр. в серії статей часопис звинуватив депутатів у відсутності ширшого погляду на Галицький сейм, який створив би достойну альтернативу концепції “єдиного польського парламенту”. У приклад українцям поставлено тих депутатів, які йшли в парламентах на гостру обструкцію, бо суперечності можна вирішити “не серед шаблянових рамок дотеперішного пережитого ладу, а в основнім, на цілком нових засадах опертім перестрою”. Тактику “мериторичної опозиції” часопис назвав марною тратою часу (“другого так працювотого клубу з свічкою шукати в австрійських соймах”). Врешті на українське сеймове представництво було покладено вину за послаблення масових виступів (“ясна психологічна звязь сего з політикою послів”) та за “душну атмосферу, серед якої зачинає ся блуканина одиниць”¹².

Критику однопартійців Є. Олесницький потрактував як “в цілм світі нечувани відносини”. Як образу він сприйняв тезу про марну трату силу в дебатах над законопроектами:

“сього ми ані жаліємо, ані стидаємось”, “на мій погляд повинен кождий руский посол змагати до того, щоб его виступи ціхувала як найбільша ерудиция парламентарна, як найглубше знанє і наука”.

Він закликав усіх зрозуміти, що неадекватна поведінка депутатів унеможливить будь-які розмови з польськими політиками:

¹⁰ Особисті записи Барвінського О., 8 листопада 1904 р, ЛННБУ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 11, спр. 4095 / п. 233, арк. 31.

¹¹ Докладніше див.: Олена Аркуша, “Українське представництво в Галицькому сеймі 1901–1907 років,” *Записки Наукового товариства імені Шевченка* ССЛІ (2006): 191–239.

¹² По соймі, *Діло*, 6 (19) – 13 (26) листопада 1904, ч. 251–256; 16 (29) листопада 1904, ч. 258.

“репрезентация в сеймі не есть громадою дітваків, котра в самій грі добачає ціль, а обов'язком її єсть розважати всі евентуальности і числитись зі станом фактичним”.

Є. Олесницький гостро запротестував проти ідеї розпочати в сеймі обструкцію, ствердивши, що вона позбавлена будь-якого сенсу¹³.

Отже, уже на зламі 1904–1905 рр. українські політики відкрито обговорювали можливість обструкції в Галицькому сеймі. Саме поняття обструкції в парламенті увійшло в політичне життя Габсбурзької монархії в 1897 р., з ініціативи німецьких депутатів Державної Ради, які таким чином протестували проти спроби уряду Казімежа Бадені врегулювати чесько-німецькі мовно-національні суперечності адміністративним втручанням. Тоді обструкція, паралізувавши роботу парламенту, призвівши до відставки уряду К. Бадені, докорінно змінила уявлення про роль меншості й більшості у представницькому органі¹⁴, а надалі стала “важкою зброєю”, яку трактовано “як природне право кожного народу, що почувався б у чомусь під загрозою”¹⁵. Однак, у 1905–1907 рр. гострота полеміки навколо українського сеймового представництва була знята через появу важливіших питань – реформи виборчого законодавства до австрійського парламенту.

Внаслідок перших виборів на основі загального голосування до Державної Ради в 1907 р. увійшло доволі чисельне (32 депутати від Галичини та Буковини) українське представництво. За задумом політичного проводу, озвученим Ю. Романчуком, воно відзначалося високим освітнім рівнем і мало продемонструвати Відню “сам цвіт нашої інтелігенції, людей спосібних, котрі не уступали би перед репрезентантами інших найкультурніших народів і котрими би ми перед ніким не повстидали би ся”¹⁶. За твердженням депутата Івана Макуха, “українські послы в порівнянні з послами інших народів інтелектуально були у великій перевазі”, особливо зважаючи на значне число підготовлених до законотворчої праці правників, і навіть Польське коло “завидувало Українцям, що вони мають таку добірну парламентарну репрезентацію”¹⁷. Українське парламентське представництво спробувало створити у Відні політичне лобі та встановило прямий контакт з урядом Максиміліана Бека, загалом стало “чинником, достойним того, аби з

¹³ *Справозданє посольське Д-ра Евгена Олесницького відбуде в Стрию дня 8-грудня 1904* (Львів, 1904), 5–28.

¹⁴ Waldemar Łazuga, “Rządy polskie” w Austrii. Gabinet Kazimierza hr. Badeniego 1895–1897. (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1991), 166–176.

¹⁵ Michał Bobrzyński, *Z moich pamiętników*, oprac. Adam Galos (Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 2006), t. 1, 6.

¹⁶ Юліан Романчук, “Якої нам треба репрезентації у Відні?” *Діло*. 23 н. ст. лютого 1907, ч. 32.

¹⁷ Іван Макух, *На народній службі*. (Дітройт: Видання Української вільної громади Америки, 1958), 112.

ними рахувалися в політичній грі уряду та парламенту”¹⁸. Прямі українсько-австрійські контакти спричинили кризу Польського кола, відставку на знак протесту його керівництва. Польські політики заговорили про те, що “політична автономія Галичини захиталася”¹⁹.

Вважаючи збереження *status-quo* “власноручним похороном” польського консерватизму, а водночас і національних інтересів у Східній Галичині, лідер західногалицьких консерваторів Міхал Бобжинський спробував діяти на випередження: він представив на останню в каденції сесію Галицького сейму 1907 р. власний проект сеймової виборчої реформи та переконав впливових політиків у потребі його негайного ухвалення²⁰. Тим часом українських політиків можливість порозуміння з поляками в Галичині взагалі не цікавила: керівництво УНДП пов’язувало найближчі плани з переговорами з австрійським урядом. Задля їх успіху з Галичини мали виходити імпульси крайнього невдоволення українців політикою “польської шляхти”. У Східній Галичині вирував вічовий рух. В обіжнику Народного комітету УНДП від 3 серпня 1907 р. на вічах пропонувалось ухвалювати однотипні резолюції з закликами до “якнайострійшої опозиції”²¹. Преса стверджувала, що українці не погодяться на “публичну комедію” ухвалення в сеймі законопроектів, “згори порішених на панських конвентиклях або польованях в Буську чи в Ланьцуті”²² (дві останні місцевості були натяком на маєтки Бадені і Потоцьких).

З іншого боку, наростаючий радикалізм українського руху ставав дедалі більшим клопотом для “народовців старого покрою”²³, ліберальних політиків, які зробили австрійську державну кар’єру. Радикали початку ХХ ст. вважали шляхом до політичної свободи українців нагнітання напруги в міжнаціональних відносинах, організацію масових виступів і заворушень з постійним натяком на можливість їх переростання у збройну боротьбу. Вони були готові як завгодно сильно розхитувати політичну систему, випробовуючи нерви владних кіл і не рахуючись із тим, що їх терпіння не безмежне і що наслідки цих дій далеко не завжди були контрольованими й передбачуваними. У публічних виступах і приватному листуванні найвпливовіших українських політиків неодноразово з’являються відомості про те, як організовані радикально налаштованими

¹⁸ Harald Binder, “Ukraińskie przedstawicielstwo w austriackiej Izbie Posłów, 1879–1918,” w *Ukraińskie tradycje parlamentarne, XIX–XXI wiek*, red. Jarosław Moklak (Kraków: Historia Jagellonica, 2006), 144.

¹⁹ Michał Bobrzyński, *Z moich pamiętników*, oprac. Adam Galos (Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 2006), t. 1, 6–9.

²⁰ Archiwum Dzikowskie Tarnowskich, korespondencja Zdzisława Tarnowskiego, 1907 r., Archiwum Państwowe w Krakowie, oddz. I, sygn. 653, k. 140 a – 140 g.

²¹ Обіжники і матеріали Народного комітету Української національно-демократичної партії, 3 серпня 1907 р., ЦДІА України у Львові, ф. 372, оп. 1, спр. 14, арк. 26–27 зв.

²² “Jedyny polski parlament”, *Діло*, 16 н. ст. вересня 1907, ч. 198.

²³ Ryszard Tomczyk, *Galiczyńska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914*. (Szczecin: ZAPOL, 2007), 262.

діячами заворушення, зокрема студентства Львівського університету, призводили до розриву попередніх домовленостей з урядом чи польськими політиками, зводячи нанівець тривалі зусилля.

Відголоси дискусій виливалися на шпальти преси. “Діло” гостро критикувало українських депутатів за “опортунізм”, стверджувало, що не достатньо виголошувати навіть блискучі опозиційні промови, що депутати мають старатися “до того довести, щоб їх викидано з сейму”. У відповідь ліберальні політики твердили, що парламентська репрезентація мусить лишитися “пристановищем поваги і спокійної думки”, що роботу депутатів, насамперед покликаних змінити думку про українців перед зовнішнім світом, не личить оцінювати крізь призму того, що *“Романчук не розбив пульта в парламенті у Відні – а Олесницький не вибив нікого в соймі по лиці і не дав ся за се викинути з сойму”*. Єдиним наслідком такої депутатської діяльності Теофіл Окуневський вважав “страшну компромітацію цілого народа” і риторично запитував її ідеологів: *“А хтож заплатить за се?”*. Джерелом такого баламучення громадської думки була, за його визначенням, *“тота суспільність, що до недавна сиділа у Кучека і Ценгута за склянкою свіжого пільзнера і питала зайшовшого провінціонала “що там чувати?”*. Коли ж ся суспільність спровадила ся до своєї лъожі до Гостинниці, стала вона вже диктувати права послам і з цигаром в зубах або з патином від білярду в руках кричить: *“мало – мало”!*”²⁴.

Потрібно зауважити, що такий натяк на опозицію не вичерпував повноти картини: з не менш гострими випадками проти “опортунізму” українських депутатів виступав Михайло Грушевський. Його праці цього періоду переповнені дошкульними докорами українським політикам Галичини, насмішками над їх багаторічними погрозами про те, що невдовзі “переповниться чаша терпеливості народної”²⁵.

“Галицький тип, твердив М. Грушевський, – се “хитрий Панько”, класично описаний Мартовичем. Він буде братися на всякі способи, щоб сповнити свій громадський чи національний обов’язок, знесе всяку поневіру, пролізе комином, коли не пустять дверима; але відповісти активним опором – він не зможе. В крайності він підставить груди під багнет, як ставили їх Каганці; але не подумає вихопити багнета і обернути його другим кінцем. І врешті висновок: “Рождений для повзання – літати не зможе””²⁶.

²⁴ “Спір о тактику”, *Діло*. 1 н. ст. квітня 1907, ч. 63.

²⁵ Михайло Грушевський, “Два роки галицької політики,” у *Михайло Грушевський, Твори у 50 т.*, ред. Павло Сохань (Львів: Світ, 2005), т. 2, 263.

²⁶ Михайло Грушевський, “Малі діла” у *Михайло Грушевський, Твори у 50 т.*, ред. Павло Сохань (Львів: Світ, 2005), т. 2, 290.

Такі протиріччя провокували гострі сутички навіть на внутрішньопартійному рівні. *“Чи ми, послы, що мали досить розуму, щоби стати послами, потратили вже глузди, коли приходить ся вибирати парламентарну політику?”* – опонував М. Грушевському Є. Олесницький на з’їзді УНДП наприкінці 1907 р.²⁷ Утім, навіть при впевненості у своїй правоті українські депутати не могли повністю абстрагуватися від радикалізації громадської думки. Ще на початку ХХ ст. українські політики дійшли до однозначного висновку, що зусилля в парламенті матимуть якийсь сенс тільки за умови наростаючих масових акцій на їх підтримку, а також мали неодноразову змогу переконатися, що масові акції протесту піднімаються тільки у відповідь на радикальні суспільні гасла. Найвпливовіші українські політики розуміли, що радикальне крило є важливою складовою національного руху, фактично частиною їх самих: краківський *“Czas”* доволі влучно окреслював український радикалізм як *“середовище”* для формування концепції *“єдиної і неподільної України”*²⁸.

Лідери української парламентської політики: перегрупування сил

Дискусії навколо українського сеймового представництва мали й особистісний вимір. Стосунки всередині вищого ешелону української політичної еліти в Галичині були далеко не безхмарними. Патріарх (або ж, як його ще називали, *“Нестор”*, *“маєстат”*) української політики Ю. Романчук (1842–1932), на зламі ХІХ–ХХ ст. вже на ціле покоління старший від групи найвпливовіших українських політиків, втратив сеймовий мандат ще на сумнозвісних *“баденівських”* виборах 1895 р., на знак *“розплати”* з боку польських політиків за його відхід від *“новоєрівського”* курсу. Відтоді він не балотувався до сейму, зосереджуючись на головуванні в Українській національно-демократичній партії та на діяльності українського парламентського представництва в австрійському парламенті. У 1904 р., за цією ж логікою, втратив мандат до Галицького сейму О. Барвінський. Важко переживши програш на виборах, він звинуватив націонал-демократів у недостатній підтримці його кандидатури, а згодом категорично відмовився надавати консультативні послуги українському клубу в Галицькому сеймі навіть у добре знайомих йому шкільних питаннях²⁹.

За таких обставин тягар відповідальності за обличчя українського представництва в Галицькому сеймі ліг на Є. Олесницького (1860–1917), який керував роботою українських депутатів протягом 1901–1910 рр. Його життєвий шлях був доволі типовим для представника першого покоління української світської інтелігенції, яка на зламі ХІХ–ХХ ст. зробила фахову й політичну кар’єру.

²⁷ *“Наради Народного З’їзду д. 25. і 26. грудня 1907”*, *Діло*, 30 н. ст. грудня 1907, ч. 282.

²⁸ W. S. M., *“Po Sejmie”*, *Czas*, 11 listopada 1908, nr 260.

²⁹ Листи Олесницького Є. до Барвінського О., 14 жовтня 1904 р., ЛННБУ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2012 / п. 127, арк. 45–45 зв.

Походячи з родини греко-католицького парафіяльного священника на Тернопільщині, він пішов усупереч усе ще усталеним серед української громадськості уявленням про священницький фах як вершину соціальної реалізації для українця, здобув вищу освіту і ступінь доктора права на юридичному факультеті Львівського університету. Менш типовим можна вважати його походження з давнього польського шляхетського роду, щоправда, хрестоматійним в українській історіографії став той факт, що мати Є. Олесницького “наші шляхотські документи (...) зужила в кухні під плячки”. У 1860-х рр. батьки Є. Олесницького, як і чимало інших священницьких родин, змінили мову родинного спілкування з польської на українську. У консервативному середовищі греко-католицького духовенства тоді вважалося добрим тоном відмовлятися від шляхетського походження³⁰. Перед Є. Олесницьким проблема національної ідентичності вже не стояла: він почував себе українцем і стверджував, що можна бути навіть визначним українським діячем, маючи польське шляхетське походження, і що це не приносить нікому сорому.

До громадської діяльності Є. Олесницький був залучений під час навчання в Тернопільській гімназії, де діяла народовська громада. У студентські роки він захопився постаттю Івана Франка, діяв у студентських товариствах, був активним учасником народовського руху, згодом його політична діяльність була незмінно пов’язана з УНДП. У травні 1891 р. здав адвокатський іспит і невдовзі відкрив адвокатську канцелярію у Стрию. Вважався чи не найталановитішим українським адвокатом, блискучим оратором. Початок адвокатської практики водночас розцінював як прийняття на себе громадських обов’язків, про що відкрито писав у спогадах:

“Я був свідомий того, що з відкриттям канцелярії приходить на мене пора чину, приходить час, який мав рішати про мою вартість для народу в якому я мав сповнити все, про що мріяв від молодості”³¹.

Завдяки зусиллям Є. Олесницького Стрийський повіт невдовзі став одним із найпотужніших з точки зору організації українських національних сил. Чималими були його заслуги в організації українського кооперативного руху.

З другої половини 1890-х років Є. Олесницький став розпізнавальною постаттю в політиці, а на початку XX ст. його можна вважати найпопулярнішим українським політиком у Галичині. Кількість позитивних відгуків про нього, що залишилися в офіційних і приватних джерелах, насправді вражає. “Вроджений є

³⁰ Юрій Терещенко, “Причинки до історії галицького консерватизму,” *Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія: історія, економіка, філософія* 4 (2000): 11–67.

³¹ Євген Олесницький, *Сторінки з мого життя*, упоряд. Мар’ян Мудрий, Борис Савчик, авт. вступ. ст. Олена Аркуша (Львів: Медицина і право, 2011), 261.

колюсальний талант, – стверджувало про Є. Олесницького “Діло”, – відомости, набуті незвичайною, невсипучою працею”³². Український правник і громадський діяч Тит Ревакович у листі до Є. Олесницького писав:

*“Не підлягає найменшому сумнівови, що Ви у нас від довшого часу перший чоловік (...) і що другого такого чоловіка у нас не тільки нема, але й хто зна чи буде коли”*³³.

“Політиком європейського масштабу” називав Є. Олесницького наддніпрянець Дмитро Дорошенко³⁴. Високо оцінювали його галицькі намісники Леон Пінінський, А. Потоцький, М. Бобжинський, австрійські урядовці, представник правлячої династії Вільгельм Габсбург. Польські політики вважали Є. Олесницького небезпечним конкурентом у віденській політиці, а водночас зупиняли на ньому вибір, коли потребували партнерів для переговорів з українського боку. Польський публіцист Станіслав Росовський, відомий як автор серії політичних і сеймових репортажів під псевдонімом *Monokl*, характеризував його так: “справді єдиний європеєць серед рутенців, наскрізь відкритий до світу”³⁵.

Утім, така популярність не могла бути прийнятною для всіх, частина політиків сприймали її як загрозу власним позиціям. Основна лінія напруги тут пролягала між Є. Олесницьким і К. Левицьким, які конкурували між собою ще з часів навчання на юридичному факультеті Львівського університету. К. Левицький (1859–1941), син греко-католицького священника на Станіславівщині, після завершення юридичної освіти здобув ступінь доктора права та після проходження адвокатської практики в 1890 р. відкрив адвокатську канцелярію у Львові, де, будучи тісно пов’язаним із народовцями, згодом – націонал-демократами, швидко став впливовим політиком³⁶. Лонгин Цегельський пояснював тривале зосередження в руках К. Левицького провідних ролей в українській політиці тим, що він, хоча й “розмахом не грішив”, однак умів вислухати інших та сприйняти їх побажання, маючи “практичний “хлопський розум сільського вїйта”, рідко робив необдуманий крок”³⁷. За свідченням І. Макуха, К. Левицький “дуже дорожив тим впливом, що він його мав у Львові. Він старався не допустити до того, щоб хтось вибився наверх та дорівняв йому”, а його дружина, донька

³² “Наша репрезентация. II”, *Діло*, 12 н. ст. червня 1907, ч. 121.

³³ Листи до Реваковича Т., 10 грудня 1905 р., ЦДІА України у Львові, ф. 664, оп. 1, спр. 7, арк. 24–25 зв.

³⁴ Дмитро Дорошенко, *Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 роки)*, передм. Кирило Галушко (Київ: Темпора, 2007), 98.

³⁵ Monokl [Stanisław Rossowski], *Wizerunki sejmowe. Ludzie i sprawy Przycznek do historii samorządu galicyjskiego*. (Lwów, 1903), 46.

³⁶ Докладніше див.: Ірина Василик, *Кость Левицький: від адвоката до прем’єра ЗУНР*. (Київ: Експрес – Поліграф, 2012).

³⁷ Лонгин Цегельський, *Від легенд до правди*. (Львів: Свічадо, 2003), 165–166.

Омеляна Огоновського Ольга, “часто питала його, коли він уже нарешті буде австрійським міністром”³⁸.

К. Левицький кілька разів успішно блокував переїзд Є. Олесницького до Львова. Один із таких сюжетів описав О. Тит Войнаровський. За його твердженням, у 1900 р. К. Левицький провалив проект створення Українського парцеляційного банку, бо “калькулював, що д-р Олесницький, займаючи в централі краю таке важливе для цілого нашого хліборобського населення становище та розпоряджуючи такими великими фондами, може легко при своїй популярності і своїх високих кваліфікаціях стати в краю першим політичним провідником”³⁹. Така ж ситуація повторилася наприкінці 1905 р., коли Ю. Романчук склав повноваження голови Народного комітету УНДП. Частина львівських націонал-демократів бачили на його місці Є. Олесницького й наполегливо переконували його переїхати зі Стрия до Львова. Однак на партійних нарадах К. Левицький доводив, що Є. Олесницький “не спосібний обняти провід в нашій сторонництві”⁴⁰, і врешті невдовзі сам очолив УНДП. Попри те, що ця ситуація не дійшла до відкритого конфлікту, подібні слова не належали до тих, які можна забути.

Персональна конкуренція на вищих щаблях української політики отримала новий імпульс після парламентських виборів 1907 р., коли в українському клубі зішлись представники різних політичних напрямів, віку, досвіду. Не випадково вже на початках його діяльності Ю. Романчук звернувся до депутатів з проханням “цілком отверто і подрібно, не загально” висловити пропозиції щодо нормалізації обстановки, стверджуючи, що “від якогось часу у многих членів нашого клубу панує певне невдоволенє з поведєня клубу або декотрих товаришів, певне недовірюванє або підозрюванє супротив поодиноких членів, особливо тих, котрим приписує ся більший вплив”⁴¹. Посилення напруги у вищих щаблях української політичної еліти підтверджували й спостереження з польського боку. Автор аналітичного огляду про діяльність українського представництва в Державній Раді в 1907–1908 рр. виразно проводив у роботі думку про те, що конфлікт між поміркованим і радикальним напрямом наростає: “помітно, що керівництво агітацією та пресою вислизає з рук старших і досвідчених політиків і переходить у руки молодші, менш досвідчені, однак більш радикальні”, “помітний поділ, між тими кількома депутатами, які взагалі визнають якусь парламентарну політику, і агітаторами, які такої політики не визнають, які є прихильниками гасла опозиції для опозиції, а радше для агітації”⁴².

³⁸ Іван Макух, *На народній службі*. (Дітройт: Видання Української вільної громади Америки, 1958), 190–191.

³⁹ Тит Войнаровський, “Спогади з мого життя,” в *Історичні постаті Галичини XIX–XX ст.* (Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1961), 43–49.

⁴⁰ Листи до Реваковича Т., 9–12 грудня 1905 р., ЦДІА України у Львові, ф. 664, оп. 1, спр. 7, арк. арк. 24–25 зв., 50–53 зв.; спр. 27, арк. 5–5 зв.

⁴¹ Матеріали Романчука Ю., 14 грудня 1908 р., ЦДІА України у Львові, ф. 382, оп. 1, спр. 1, арк. 50–50 зв.

⁴² Ignacy Winiarski, *Rusini w Radzie Państwa 1907–1908*. (Lwów: Z drukarni Udziałowej, 1909), 14, 56.

Відповідальність за стан справ в українському парламентському представництві лежала на його голові – Ю. Романчуку. Він не належав до харизматичних постатей, за пізнішим твердженням “Діла”, “вихований в тісному галицькому середовищі, не маючи ніяких живих, кращих взірців і ніяких попередників, вкінці примушений робити звичайну, чорнову роботу – не був Романчук трибуном народніх мас у нинішньому розумінні, не був теж новочасним політичним організатором з розмахом і широким горизонтом. Своїм світоглядом, характером, вдачею і практичною роботою належав він до поміркованих, зрівноважених, завсідги обережних діячів, що ведуть свою ідейну працю чесно, широко й віддано”⁴³. Утім, як видається, у цей момент він усвідомлював власну відповідальність за подальший шлях розвитку українського руху. Недаремно Василь Стефаник визначав Ю. Романчука як “найчеснішого і найбільш працювотого провідника”⁴⁴.

Кілька важливих подій у 1908–1910 рр. змусили українських діячів поміркованого напрямку всерйоз задуматися над питанням, хто продовжить їх курс. Бажання польських політиків покарати українців за пережиті у Відні хвилювання призвели до підтримки на виборах до Галицького сейму 1908 р. русофілів, що штучно розкололо навпіл українське сеймове представництво, не дозволивши йому стати такою ж відносно впливовою групою, як парламентський клуб. Однак під тиском обурення намісник А. Потоцький мусив визнати помилковість цього рішення. 18 березня 1908 р., повертаючись із Відня, вочевидь після серйозних розмов в уряді, намісник, навіть не заїжджаючи до Львова, “зараз поїхав автом до п. Олесницького в Стрию, зайшов до його хати і став з ним переговорювати на тему своїх відносин до Українців”. Він запропонував Є. Олесницькому посаду віце-маршалка Галицького сейму, введення посади другого віце-президента Крайової шкільної ради (для О. Барвінського), визнання недійсними кількох здобутих русофілами мандатів, задоволення низки національно-культурних та економічних вимог. Є. Олесницький негайно виїхав до Львова для політичних консультацій з К. Левицьким, Ю. Романчуком та М. Васильком⁴⁵.

Непрямі джерела свідчать про те, що чергове польсько-українське порозуміння наближалось до успішного завершення. Однак 12 квітня 1908 р. А. Потоцький був убитий. М. Демкович-Добрянський, посилаючись на приватну інформацію, твердив, що реакція Є. Олесницького на звістку про чин М. Січинського була жахливою: “Усе пропало, – крикнув розпучливо Євген Олесницький, коли довідався, що зробив Січинський. І впав від серцевого приступу. Потім пояснив: Січинський знищив велику справу. З Потоцьким ми

⁴³ “† Юліян Романчук”, *Діло*, 26 квітня 1932, ч. 91.

⁴⁴ “Після смерті бл. п. Юліана Романчука”, *Діло*, 29 квітня 1932, ч. 94.

⁴⁵ Кость Левицький, *Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів*. (Львів: Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1926), 472–473.

вже були домовилися про українсько-польську угоду⁴⁶. Протягом наступного року після вбивства А. Потоцького політичну ситуацію в Галичині визначали спроби стабілізації, попередні домовленості не працювали. М. Бобжинський, хоча й визнавав в особі Є. Олесницького найповажнішого українського депутата, котрий “тішився загальною повагою”⁴⁷, усе ж рішуче застерігся проти його подальшої політичної кар’єри на тій підставі, що він відкрито не засудив вчинок М. Січинського (Є. Олесницький також був ключовим адвокатом М. Січинського на судових процесах). Віце-маршалком Галицького сейму традиційно став греко-католицький митрополит (Андрей Шептицький). Польські східногалицькі консерватори заблокували й обрання Є. Олесницького членом Крайового виділу, “на довірочних нарадах застеріг проти цього Пінінський, доводячи, що Олесницький своїм талантом і повагою здобуде надто великий вплив у Виділі”⁴⁸. Ставало зрозумілим, що ідею зміцнення позицій українців на підставі переговорів із впливовими політичними колами Габсбурзької монархії навколо особи Є. Олесницького реалізувати не вдасться. Врешті в січні 1910 р. Є. Олесницький пережив інфаркт. У травні цього ж року він, посилаючись на стан здоров’я, склав сеймовий мандат.

Майже одночасно Ю. Романчук був обраний віце-президентом палати депутатів австрійського парламенту, досягнувши найвищого з-поміж українців щабля політичної кар’єри в Австрії. Обрання на цю посаду зумовило складення ним повноважень голови українського парламентського представництва. Таким чином, улітку 1910 р. українська сеймова й парламентська політика несподівано залишилася без своїх довголітніх лідерів. Про посилення на цьому тлі внутрішньо неоднозначних процесів свідчить хоча б той факт, що К. Левицький, який під час хвороби Є. Олесницького обійняв головування в українському сеймовому клубі як його заступник, у виступі за підсумками сесії вважав за потрібне “наклеїти як негідну демагогію розширюване чуток про “неполітичну нетовариськість” в клубі”⁴⁹. Щодо парламентського представництва, то ще у відповідь на згадуваний заклик Ю. Романчука, анонімний кореспондент визнавав, що між собою змагаються “чотири особисті культи, що групують ся коло осіб: Василька, Костя Левицького, Євгена Олесницького і Євгена Левицького”⁵⁰.

Нескладно зауважити, що з відходом Ю. Романчука та Є. Олесницького баланс сил різко поляризувався між радикальними й проурядовими настроями,

⁴⁶ Михайло Демкович-Добрянський, *Потоцький і Бобжинський цісарські намісники Галичини 1903–1913*. (Рим: Видання Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи, 1987), 37.

⁴⁷ Michał Bobrzyński, *Z moich pamiętników*, oprac. Adam Galos (Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 2006), t. 1, 182.

⁴⁸ Ibid., 202.

⁴⁹ Ширший Народний Комітет про політичну ситуацію, *Діло*, 6 н. ст. цвітня 1910, ч. 76.

⁵⁰ Матеріали Романчука Ю., 1908–1909 р., ЦДІА України у Львові, ф. 382, оп. 1, спр. 1, арк. 58.

а єдиною протигагою їм залишався К. Левицький, що багатьох не влаштовувало. Зосередити одночасно сеймову й парламентську політику в руках К. Левицького було небезпечно й з огляду на непопулярність (“несимпатичність”) його постаті серед ширших верств: у щоденнику Т. Грушкевича кілька разів згадані розмови між львівськими українцями про К. Левицького, в яких “дуже невдоволене викликає його поступоване”⁵¹, й загалом стверджується, що “якось К. Левицький не придбав великої симпатії серед інтел.(ігенції) нашої у Львові”⁵². Під цим кутом зору парламентська політика галицьких українців дуже ризикувала повторити сумний досвід О. Барвінського, який спершу втратив популярність серед української громадськості, а згодом, як наслідок, став неважливим для польських політиків. Очевидно, такому розвитку подій потрібно було якось запобігти.

Початок політичної кар’єри Євгена Петрушевича

Чимало фактів свідчать на користь припущення, що внаслідок порозуміння між Є. Олесницьким та Ю. Романчуком навколо потреби зміцнити помірковано-ліберальний напрям в українській політиці та їх одночасного небажання не допустити К. Левицького до монопольних рішень у середині 1910 р. на провідні ролі в українській політиці був стрімко виведений Євген Петрушевич, на цей момент 47-річний адвокат, який доволі пізно, з обранням у 1907 р. депутатом австрійського парламенту, увійшов у вищу політику. Є. Петрушевич (1863–1940) походив зі сім’ї греко-католицького священника й декана у Буську. Петрушевичі позиціонували себе як вихідців зі старовинного руського боярського роду (можливо, з литовських земель), який нібито для збереження ідентичності спрямовував своїх синів на шлях священничого служіння⁵³. Батько Є. Петрушевича Омелян був деканом у Буську, членом повітової ради в Кам’янці Струмиловій⁵⁴, мав значну бібліотеку, цікавився історією, літературою та археологією, опікувався початковим шкільництвом⁵⁵. Атмосфера виховання в сім’ї передбачала увагу до освіти, національних і суспільних питань, а водночас не виключала множинності національно-політичних орієнтацій, подвійних і пограничних варіантів національної ідентичності, про що, зокрема, свідчить той факт, що молодший брат діда Є. Петрушевича Антоній був одним із провідних у Галичині істориків і діячів-русофілів.

⁵¹ Щоденник Грушкевича Т., 2 травня 1912 р., ЛННБУ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 42, спр. 123 / п. 24 / 1–8, арк. 346.

⁵² Щоденник Грушкевича Т., 30 квітня 1909 р., ЛННБУ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 42, спр. 123 / п. 24 / 1–8, арк. 179.

⁵³ Исидор Сохоцький, “Д-р Євген Петрушевич,” в *Історичні постаті Галичини XIX–XX ст.* (Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1961), 159.

⁵⁴ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1870. (Lwów: Z s. k. galicyjskiej drukarni rządowej, 1870), 257.

⁵⁵ Галина Гораль, “Омелян Петрушевич”, *Воля народу*, 6 січня 2011, № 2.

Початкову освіту Є. Петрушевич отримав у Буську, згодом закінчив Львівську академічну гімназію та юридичний факультет Львівського університету, де якийсь час очолював “Академічне братство”. Після практики в адвокатській канцелярії Степана Федака у Львові розпочав самостійну адвокатську діяльність. У шематизмі на 1898 р. він уперше фігурує як адвокат у львівському судовому окрузі⁵⁶, приблизно тоді ж він відкрив адвокатську канцелярію в Сокалі, де був єдиним адвокатом-українцем⁵⁷. Рішення на користь провінції тоді належало до стандартних – Львів через високу конкуренцію, загострення українсько-польських відносин був не комфортним для українського інтелігента містом, а також вважався надто дорогим для життя. У приватній кореспонденції українських інтелігентів ймовірність переїзду з провінції до Львова нерідко трактувалася нарівні з життєвою катастрофою. На початку XX ст. Є. Петрушевич переніс адвокатську канцелярію у Сколе⁵⁸. За деякими свідченнями, до цього рішення його схилив Є. Олесницький. Як адвокат він був доволі успішним, хоча й вважається, що небагато заробляв; був добрим оратором, однак не дотягувався до слави Є. Олесницького. Спеціалізувався на майнових процесах, активністю у політичних справах не відзначався.

Політична діяльність Є. Петрушевича в підавстрійській Галичині була пов’язана з українськими націонал-демократами. Переїзд у провінцію унеможливив його причетність до вузького партійного керівництва; він належав лише до ширшого Народного комітету⁵⁹. Становлення Є. Петрушевича як громадського активіста відбувалося в рамках ролі повітового організатора УНДП. Такі обов’язки були для молодих українських інтелігентів школою життя, а водночас можливістю реалізувати себе, показати спроможність вести самостійну ділянку роботи. Нерідко саме це відчуття “керівника” служило психологічною підосновою небажання переїжджати в більше місто, втягуватись у вир гостро конкурентної “столичної” політики. З тогочасної преси випливає, що Сокальщина належала до складних повітів⁶⁰; серед українських сил тут домінували русофіли. Відповідно до тогочасного курсу партійного керівництва, Є. Петрушевич намагався не загострювати стосунки на місцевому рівні, одночасно зосереджуючись на створенні і зміцненні шляхом “органічної” праці українофільських інституцій. Дещо перебільшеною видається поширена в українській історіографії теза про його значні успіхи в боротьбі проти русофільства. Так, на парламентських виборах 1907 р. один зі знакових діячів

⁵⁶ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1898. (Lwów: Nakładem c. k. Namiestnictwa, 1898), 60.

⁵⁷ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1900. (Lwów: Nakładem c. k. Namiestnictwa, 1900), 79.

⁵⁸ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1908. (Lwów: Nakładem c. k. Namiestnictwa, 1908), 135, 137.

⁵⁹ “Наради Ширшого Народного комітету”, *Діло*, 8 н. ст. вересня 1910, ч. 200.

⁶⁰ “Допись. З Сокаля”, *Руслан*. 23 н. ст. лютого 1902, ч. 44.

москвофільського напрям Дмитро Марков здобув у місцевому окрузі на третину голосів більше, ніж сам Є. Петрушевич (20 356 проти 14 040 голосів у другому турі)⁶¹. Увійшовши до парламенту, Є. Петрушевич обрав освітній напрям роботи, що не свідчило про його ширші політичні плани.

У сімейному житті Є. Петрушевич зважився на змішаний під кутом зору національності й віросповідання шлюб, який, за визначенням його сучасника Т. Грушкевича, в тодішніх галицьких реаліях легко міг стати “гробом домашнього щастя”. Його дружина Леокадія, донька Антонія Пуніцького, державного службовця повітового масштабу, була польськомовною та римо-католичкою⁶². Вона не вела громадської діяльності й нібито важко адаптувалася до активності чоловіка. Через брак джерел важко сказати щось конкретне про стосунки подружжя, однак загальною логікою в таких випадках ставало взаємне відчуження в міру зростання політичної популярності чоловіка та його асоціювання з польсько-українськими конфліктами, що дисонувало зі звичним родинним і товариським оточенням дружини. Модель подружніх взаємин (Петрушевичів, Олесницьких) відрізнялася від сімей, де жінка поряд із чоловіком вела громадську роботу (Барвінські, Федаки), і могла спричинити товариську замкнутість.

Політична біографія Є. Петрушевича підтверджує тезу про необхідність для кар’єри в Галичині приватних зв’язків. Правдоподібно, дорогу у велику політику Є. Петрушевичеві відкрив Ю. Романчук, обидві дружини якого – Леокадія, а по її смерті – Марія були рідними тітками Є. Петрушевича (сестрами його матері Савини з Коцюбів)⁶³. За свідченнями сучасників, Ю. Романчук був частим гостем Петрушевичів у Буську⁶⁴. Іншим дуже важливим моментом було те, що земельною власністю в Буську володіли брати Казімеж і Станіслав Бадені. К. Бадені був колятором церкви в Буську, а відтак мусив періодично зустрічатися з батьком Є. Петрушевича. С. Бадені зафіксований як свідок на весіллі молодшої сестри Є. Петрушевича Емілії⁶⁵. Таким чином, Петрушевичі й Бадені спілкувалися не лише в офіційному, а й у приватному просторі. Загалом контакти між українськими й польськими політиками вищих щаблів у тогочасній Галичині не були повсюдним явищем: у приватній кореспонденції листи представників іншої національності рідкісні, а згадки про спілкування часто супроводжуються розповідями про посередників. Зважаючи на те, що маршалок С. Бадені в 1904 р.

⁶¹ “Вибори”, *Діло*, 1907, 20 н. ст. мая, ч. 101; Поновні і тісніші вибори, *Діло*, 1 н. ст. червня 1907, ч. 112.

⁶² Олег Павлишин, *Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис*. (Львів: Манускрипт, 2013), 58–64.

⁶³ Там само, 32–33.

⁶⁴ Сидір Ярославин, *Визвольна боротьба на західньо-українських землях у 1918–1923 роках*. (Філадельфія, 1956), 17–18.

⁶⁵ Олег Павлишин, *Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис*. (Львів: Манускрипт, 2013), 34–35.

втратив звичного з українського боку в сеймі партнера – О. Барвінського, можна припустити, що до формування лінії Бадені – Петрушевич був інтерес з обох сторін.

Влітку 1910 р. після переміщень в українській парламентській репрезентації Є. Петрушевич став заступником голови клубу. Невдовзі були оголошені додаткові вибори до сейму на місце Є. Олесницького. Доля мандату перебувала в руках виборців Стрийського повіту, де авторитет Є. Олесницького був величезним. Виборам одразу було надано відповідної спрямованості:

“І не звичайний доповняючий вибір нас чекає, – оголосив на передвиборчих зборах у Стрию місцевий активіст, редактор українського часопису “Підгірська рада” Б. Бурбела, – [...] але опорожнене місце по послі д-ру Олесницьким має зайняти муж, що гідно стане там, де він потрапив стояти”⁶⁶.

30 липня 1910 р. Народний комітет УНДП затвердив кандидатуру Є. Петрушевича⁶⁷. Офіційно його висунення мотивувалося потребою узгоджувати українську сеймову й парламентську політики (після відходу Є. Олесницького лише два депутати – К. Левицький і Т. Старух поєднували обидва мандати)⁶⁸.

Певну проблему становило те, що Є. Петрушевич у Стрийському повіті не був відомим. Його передвиборчою кампанією, без сумніву, опікувався Є. Олесницький, а її основним гаслом став заклик просто повірити. Під його впливом відмовилися від намірів балотуватися місцеві активісти – начальник суду у Сколе Лев Левицький і о. Остап Нижанковський, *“на котрих з різних сторін напирало, щоб убігались о опорожнений мандат”*. О. Нижанковський, давній приятель Є. Олесницького і рідний брат важливої для нього жінки – Осипи Бобикевич, керував передвиборчими зборами у Стрию, на яких домінувала теза, що Є. Петрушевич *“певно стане речником наших кривд і болів; а против него стане тільки зрада і підлота, котру свідомі Стрийщани і Скільщани чейже потрафлять здавити і знівечити”⁶⁹.*

Польські політики не брали участі в цих виборах, натомість суперника висунули москвофіли. На підтримку їх кандидата д-ра Олександра Савюка було розгорнуто агітаційну кампанію, яку очолював Теодозій Марущак, одіозна постать, відома провокаціями заворушень. Так, до прикладу, він відкрив хаотичну стрілянину з револьвера по зібраних у читальні “Просвіти” у с. Тарнавиці, погрожував палицею і складеним ножем українським активістам, а у відповідь на зауваження викрикував: *“Hajdamaka, Siczyński, Kocko, ratujcie”*; практикувалися

⁶⁶ “Передвиборчі збори в Стрию (Письмо зі Стрия)”, *Діло*, 29 н. ст. липня 1910, ч. 166.

⁶⁷ “Оповіщене”, *Діло*, 1 н. ст. серпня 1910, ч. 168.

⁶⁸ “По Стрийським виборі”, *Діло*, 7 н. ст. вересня 1910, ч. 199.

⁶⁹ “Передвиборчі збори в Стрию (Письмо зі Стрия)”, *Діло*, 29 н. ст. липня 1910, ч. 166.

також підкупи виборців⁷⁰. Врешті при організації москвофілами зборів у селах Гірне і Конюхів дійшло до сутичок, у яких поранено кількох селян⁷¹. Заарештований внаслідок цих подій вїт Конюхова Ф. Притуляк зміг проголосувати тільки внаслідок втручання знову ж таки Є. Олесницького. Після віддання голосу за Є. Петрушевича, “Притулякови уладжено велику овацію”. Вибори Є. Петрушевич переконливо виграв, здобувши 126 голосів проти 45 за О. Савюка⁷².

Увійшовши у велику політику певною мірою вимушено, через хворобу Є. Олесницького, відразу з чіткою спрямованістю хоча б почасти зайняти його місце, Є. Петрушевич на довгий час виявився заручником того порівняння, яке, до того ж, не було йому на користь. Навіть у січні 1917 р. Вільгельм Габсбург, ведучи переговори у віденській квартирі смертельно хворого Олесницького, згадував, що тільки має намір познайомитися з Ю. Романчуком і Є. Петрушевичем, “але це ще може почекати”⁷³. Відгуки про Є. Петрушевича здебільшого походять з пізнішого часу, а відтак і підкориговані досвідом періоду ЗУНР. За твердженням І. Сохоцького, Є. Петрушевич відповідально підходив до справ, за які брався, ставив загальні інтереси вище від особистих, не рвався до лідерства й самореклами, не любив інтриг і демагогії, а тому “втішався великими симпатіями серед українського громадянства. Представляв собою тип високоосвіченого європейця, що проявлялось в його поведінці з іншими і в публичних виступах. Був чесний, безкорисливий”⁷⁴. Сучасники виділяли його елегантність і добрі манери, які окреслювано визначенням “джентльмен”⁷⁵. З іншого боку, Л. Цегельський стверджував, що Є. Петрушевич був “типовий максималіст і різкий контраст до К. Левицького”, з “крайньою безкомпромісністю”, прихильник “нереальної політики”⁷⁶. За твердженням самого К. Левицького, “Євген Петрушевич поміж послами належав до діячів гострішого тону”⁷⁷. Таке дещо незвичне поєднання відкривало дорогу як для контактів із впливовими політиками, так і для задоволення амбіцій радикалів.

⁷⁰ “Кацапські розбої в Стрийщині”, *Діло*, 22 н. ст. серпня 1910, ч. 185.

⁷¹ “Кацапські громили при роботі”, *Діло*, 24 н. ст. серпня 1910, ч. 187.

⁷² “Українська перемога при стрийських виборах”, *Діло*, 6 н. ст. вересня 1910, ч. 198.

⁷³ Юрій Терещенко і Тетяна Осташко, *Український патріот з династії Габсбургів*. (Київ: Темпора, 2008), 155.

⁷⁴ Ісидор Сохоцький, “Д-р Євген Петрушевич,” в *Історичні постаті Галичини XIX–XX ст.* (Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1961), 160.

⁷⁵ Юрій Плекан, “Євген Петрушевич і Ярослав Окуневський: історія однієї «силіветки»,” *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 18 (2009): 533–534.

⁷⁶ Лонгин Цегельський, *Від легенд до правди*. (Львів: Свічадо, 2003), 165–166.

⁷⁷ Кость Левицький, *Українські політики Галичини*. (Тернопіль, 1996), 138.

Обструкція

Галицький сейм розпочав роботу у вересні 1910 р. Український клуб обрав головою К. Левицького, Є. Петрушевича та І. Макух стали його заступниками⁷⁸. Скликання сейму українська преса традиційно привітала гостро критичною статтею, у якій крайовий парламент потрактовано як “велику раду повітову”, “сойм польських шляхтичів, запроданих шляхті людювцевих менерів та народових тромтардатів”. Стверджено, що небажання польських політиків реагувати на пекучі проблеми українців, їх наради над “добром отчизни” з повним ігноруванням того, що “довкола них дієть ся”, поглиблюють “провалє між нами і між тими, що не шанують наших найсвятїйших прав, що легковажать собі наші найгорячіші постуляти, ба, навіть глузують нераз з того, що нам найбільше святе”. Часопис закликав польських політиків не забувати, що за малочисельною українською репрезентацією “стоїть весь наш народ, котрий кожної хвилі готов сказати своє слово”⁷⁹.

Прологом до загострення тактики став виступ Є. Петрушевича 24 вересня 1910 р. на підтримку пропозиції про негайне реформування сеймового виборчого права. Є. Петрушевич став у позицію красномовного народного трибуна. Позиціонував себе “*jako zastupnyka roboczoho ludu, jako zastupnyka naroda z takim bezprzykładnym cynizmom pokrywdfzenoho*”. У цій кривді звинувачував як адміністрацію Галичини, так і сейм, що нібито призвів населення до повного зубожіння і втечі з краю “*z proklatiem na ustach*”. Спроби відтягувати реформу він назвав “*nehidnoju perfydjeju*”, яка всім зрозуміла. Основна частина промови була присвячена популярному в тогочасній українській публіцистиці твердженню про те, що терплячість покривджених русинів от-от обірветься і це матиме жахливі наслідки. До польських політиків (безперечно з підтекстом, який дозволяв поширити його слова на всю польську спільноту у Східній Галичині) Є. Петрушевич звернувся зі словами “*Widdajte nam nasze prawa, ustupit’ sia z witse bo tu nasze misce*”. Негайне проведення виборчої реформи з урахуванням українських інтересів він називав останнім для польської сеймової більшості шансом хоча б частково полагодити багатовікові кривди, в іншому ж випадку погрожував: “*pijdemo w narod i otworymo oczy naroda na prawdu i wyklyczemo taku burju, wid kotroj wam i poza pleczyma armiji stane sia laczno!*”⁸⁰.

До вибуху дійшло на засіданні сейму 3 листопада 1910 р., на якому лідер польських націонал-демократів Станіслав Гломбінський представляв звіт очолюваної ним комісії для виборчої реформи. Пересипаючи промову високими фразами про вагомість реформи, котра мала закласти фундамент на тривале

⁷⁸ “Соймові справи”, *Діло*, 23 н. ст. вересня 1910, ч. 212.

⁷⁹ “Єдини польскі сейм” радить знов!”, *Діло*, 22 н. ст. вересня 1910, ч. 211.

⁸⁰ Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesji dziewiątego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1910 od 22. września do 18. listopada 1910. Posiedzenie 85–113. (Lwów, 1910), 5100–5101.

майбутнє, необхідність урахування в ній тенденцій світового поступу, гуманізм польського народу – загальний та особливо щодо русинів – він урешті закликав українських депутатів “не ускладнювати” роботу по узгодженню положень і змиритися зі збереженням куріальної системи. Українцям С. Гломбінський запропонував радіти, бо їх репрезентація в сеймі внаслідок реформи “зміцниться”. Висновок зі звіту полягав у пропозиції знову відкласти роботу комісії на невизначений термін⁸¹. У відповідь від імені українського сеймового клубу К. Левицький констатував, що порозуміння досягнути не вдається. Ствердивши, що українці вважають справу виборчої реформи єдиним питанням, яке на даний момент можна обговорювати, а також “*операючись на надії, що мене всі добре зрозуміли*”, він запропонував відкласти засідання аж до появи компромісного законопроекту⁸². Пропозицію К. Левицького підтримали представники обох частин розколотого русофільського клубу – Володимир Дудикевич (“будете мати борбу крайними средствами”⁸³) і Михайло Король (“щоби репрезентантів руского народа не виводити з терпеливості”⁸⁴). Оponував К. Левицькому один із лідерів східногалицьких консерваторів Тадеуш Ценський. Він закликав польську сеймову більшість чітко дати зрозуміти, що вона не піддається на тиск⁸⁵.

Пропозицію К. Левицького підтримали тільки українські депутати. Після оголошення маршалком результатів голосування й переходу до наступних питань порядку денного “з українських лав залунали голосні оклики: Ганьба шляхоцькому соймови! Нема виборчої реформи – не буде засідання! Рівночасно на салі залунали стуки пультів і проймаючий виск трубок, свиставок і інших “інструментів”, так що на салі абсолютно нічого не чути”⁸⁶. Психологічною підосновою такого неймовірного шуму І. Макух називав тривале накопичення в українських депутатів почуття образи за те, що їх “все переголосували й перекричали. Ми рішилися тепер перекричати їх”. Готуючись до обструкції, 12 членів “Українсько-руського сеймового клубу” наперед закуповували музичні інструменти – “свистки, сирени, трубки, деркавки”, які випробовувано в “Народній Гостиниці”, де протягом сесії проживала більшість українських депутатів. Тут також “*хемік д-р Ю. Гірняк випробовував різні рідини, яких випари мали викурити послів із залі нарад*” (остання ідея обмежилася однією спробою, під час якої польські депутати знайшли внесені речовини і викинули їх із залу)⁸⁷.

⁸¹ Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesji dziewiątego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1910 od 22. września do 18. listopada 1910. Posiedzenie 85–113. (Lwów, 1910), 5100–5101, 5737–5741.

⁸² Ibid, 5744–5745.

⁸³ Ibid, 5745–5748.

⁸⁴ Ibid, 5748–5749.

⁸⁵ Ibid, 5750.

⁸⁶ “В справі реформи виборчої”, *Діло*, 19 н. ст. жовтня 1910, ч. 233.

⁸⁷ Іван Макух, *На народній службі*. (Дітройт: Видання Української вільної громади Америки, 1958), 169.

Провідну роль у створенні шуму й заворушень у сеймовому залі відігравав 50-річний депутат-селянин Тимофій Старух, що мав за собою 15-річний досвід служби в жандармерії у кількох повітах Східної Галичини, яку йому якимось дивом удавалося поєднувати з організацією українського національного руху в цих місцевостях і конфліктами з повітовими старостами⁸⁸. Саме він, кого сучасники називали “промовцем з Божої ласки”, своєю невтомною енергією і запалом, фізичною витривалістю, готовністю до різких дій на межі з адекватністю подавав приклад іншим депутатам, адже створення безперервного шуму протягом усього робочого тижня не належало до легких завдань, за визнанням депутатів, “за той час ми дуже втомилися і наставала небезпека, що ми зовсім охлянемо і з соромом скінчимо обструкцію”⁸⁹. До того ж наміром українських депутатів було не просто шуміти, а забезпечувати таку гучність (“пекольну дисгармонію”), яку неможливо було б витримати. Шум було чути поза межами сеймової споруди. Кореспонденти “Діла” ситуацію в залі засідань описували так:

*“Гармонія п. Петрушевича, сигналові трубки обох пп. Старухів, сїчова труба п. Сандуляка, з свиставками пп. Макуха і Скварка в акомпанїяментї ломоту пультів і киданих п. Старухом друків витворювали разом музику, яка що-до сили цілком добре могла заступити сімфонїю Малера в мюнхенськїм виконанню”*⁹⁰.

Депутати-русофіли участі в обструкції не брали, однак В. Дудикевич позичив їм “дуже голосний японський гонт”⁹¹, який протягом кількох наступних років служив речовим символом обструкції. Між С. Бадені та В. Дудикевичем був особистий конфлікт, нещодавно посилений тим фактом, що маршалок змусив лідера москвофілів виступити в Сеймі без підготовки, через що промова не вдалася⁹². Очевидно у відповідь, у перші години обструкції депутати-москвофіли намагалися вивести маршалка з рівноваги. Вони зголошувалися до виступів, однак не стільки говорили про питання порядку денного, скільки сперечалися з обструкціоністами та в не надто коректній формі закликали маршалка забезпечити їм право на виступ. Один із депутатів-русофілів, священник Корнило Сеник, онук Антонія Петрушевича по лінії матері, на родинних правах закликав Є. Петрушевича перепочити від обструкції: “таж ви мій кузин”. Врешті свою спробу промови він підсумував так:

⁸⁸ Тимофій Старух, *Опис мого життя*, ЦДІА України у Львові, ф. 309, спр. 2227.

⁸⁹ Іван Макух, *На народній службі*. (Дітройт: Видання Української вільної громади Америки, 1958), 170.

⁹⁰ “Обструкция українських послів”, *Діло*, 20 н. ст. жовтня 1910, ч. 234.

⁹¹ Іван Макух, *На народній службі*. (Дітройт: Видання Української вільної громади Америки, 1958), 169.

⁹² Там само, 167.

*“Если егзистує где якийсь дім вариятів, то повно він тутки тепер в тім Соймі”*⁹³.

У наступні роки В. Дудикевич з кількома прихильниками демонстративно виходив під час сеймових засідань на знак протесту проти незалучення його до переговорів. Натомість окремі депутати-старорусини приєднувалися до обструкції українського клубу на індивідуальній основі: так, у січні 1912 р. Лазар Винничук носив на засідання вищезгаданий гонг, також під час обструкції “Винничук і Крисоватий підсвистували, однак із певною дискретністю”. Вдосконалювався арсенал музичних засобів: 21 січня 1912 р. “українська капела прийшла на суботнє засідання сейму добре підготовленою. Панове музиканти увійшли до сеймового будинку, як зазвичай, громадою. Попереду, жандармським кроком ступав Тимофій Старух, несучи в руках велику торбу з новими інструментами, які рекламував протягом усього минулого тижня, розповідаючи кожному, що їх привезено з Праги”. Цими інструментами виявилися “механічні електричні дзвінки”. Брат Тимофія, Антон Старух, на цю ж сесію обзавівся новими ударними тарілками, решта – трубили або ж свистіли⁹⁴.

Загалом польська преса в репортажах із паралізованого обструкцією сейму не могла втриматися від доволі уціпливих зауважень у бік українських депутатів. Їх поведінку описували за посередництвом словосполучень “шалений вереск”, “палаючі лиця”, “пароксизм скаженості” і т. ін.⁹⁵ “Siowo Polskie” акцентувало на неприйнятності для поляків йти на поступки під тиском погроз українців: “Те, чого прагнуть українці, могло би бути останнім етапом, коронацією національної згоди у краю, якби Русини хотіли колись стати на шлях мирного полагодження своїх суперечок з нашим народом. Але коли сьогодні, замість того, щоб простягнути долоню до згоди, вони невтомно погрожують нам лише терором, того роду вимоги не можуть навіть всерйоз бути прийнятими до розгляду”⁹⁶. Краківський “Czas” насмішувато називав шум у залі “козацькою симфонією”, що має “ритм такий дикий, як душі тих людей, які грали”⁹⁷. “Діло” ж, описуючи атмосферу сеймового залу невдовзі після початку голосної обструкції, виразно милувалося образами українських депутатів, що нібито врешті спромоглися на “політику чину”: “На першій місці кидаєть ся в очи д-р Петрушевич. В устах труба, а обома руками вбраними в чорні рукавички, гатить накривкою пульту,

⁹³ Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesji dziewiątego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1910 od 22. września do 18. listopada 1910. Posiedzenie 85–113. (Lwów, 1910), 5768–5769.

⁹⁴ А. В., “Другі концерт український”, *Czas*, 22 stycznia 1912, nr 33.

⁹⁵ “Обструкция українських послів”, *Діло*, 20 н. ст. жовтня 1910, ч. 234.

⁹⁶ “Українцы гроzą”, *Słowo Polskie*, 28 października 1910, nr 501.

⁹⁷ А. В., “Другі концерт український”, *Czas*, 22 stycznia 1912, nr 33.

яку в кінці виринає з завіс. Все те – повне поваги і гідності, очі палають завзятем і шлють стріли в ворожий табор. Чоловік – справді сотворений до бою”⁹⁸.

З початком обструкції рішення про те, як розвиватимуться події в сеймі, мав прийняти крайовий маршалок. Як видається, саме в його поведінці можна відчитати приховані мотиви дійових осіб. Насамперед Важливо, що С. Бадені знав про обструкцію наперед і, відповідно, її вибух не став для нього несподіванкою. І. Макух пояснював це тим, що намісництво мало інформатора з середовища членів Народного комітету УНДП⁹⁹. Однак це не виключає того, що в даному випадку мова йшла не так про шпигунські пристрасті, як про звичайне порозуміння. Діючий регламент дозволяв маршалкові видаляти депутатів за порушення порядку з залу засідань. Однак С. Бадені ніколи його не застосовував. Натомість він, будучи вже доволі важко хворим (помер 12 жовтня 1912 р. внаслідок захворювання на діабет), витримував повний робочий день в умовах обструкції, роблячи вигляд, що сейм продовжує розглядати питання порядку денного¹⁰⁰. Референти представляли (або ж робили вигляд, що представляють) питання за скороченою процедурою, після чого сеймова більшість ухвалювала рішення. Таким чином, хоча й стенографи ретельно фіксували перебіг обструкції, формально сейм залишався дієздатним.

Такий сценарій в очах Відня мав свідчити про те, що польські політики, попри труднощі, все ще спроможні втримати спокій у провінції. С. Бадені вдалося переконати польських депутатів у потребі дотримуватися саме такої лінії поведінки:

*“Пекольний гамір наповняє салю по береги. Маршалок сидить непорушимо на трибуні і глядить байдужним оком перед себе, то знов переглядає акта. Польських послів на салі досить густо. Стоять оглушені більшими групами серед салі і розмовляють або сидять на своїх місцях. Деякі підходять що хвиля до українських лав і роблячи добру міну перекидують ся з руськими послами більше і менше удачними дотепами”*¹⁰¹.

Коли виснажений маршалок закривав засідання, польські депутати йому аплодували. Однак, далеко не всі політичні сили погоджувалися з такою миролюбною реакцією на українську обструкцію: насамперед польські націонал-демократи вимагали від намісника й маршалка жорсткої реакції¹⁰². Так само далеко не всі українські депутати були задоволені таким перебігом подій: за свідченням радикала І. Макуха, вони *“припускали можливість, що в часі*

⁹⁸ “Українська обструкція в соймі”, *Діло*, 9 н. ст. падолиста 1910, ч. 250.

⁹⁹ Іван Макух, *На народній службі*. (Дітройт: Видання Української вільної громади Америки, 1958), 170.

¹⁰⁰ Michał Bobrzyński, *Z moich pamiętników*, oprac. Adam Galos (Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 2006), t. 2, 77–79.

¹⁰¹ “Українська обструкція в соймі”, *Діло*, 4 н. ст. листопада 1910, ч. 247.

¹⁰² “Ukraińcy grożą”, *Słowo Polskie*, 28 października 1910, nr 501.

нашої обструкції, польські послы кинуться на нас і силою викинуть із залі засідань. Але цього ми не боялись, бо в тім випадку ми виграли б. [...] Нам цього й було треба”¹⁰³.

З моменту початку української обструкції Галицький сейм уже ніколи не повернувся до попереднього стану. Протягом кількох наступних років він збирався лише на короткочасні сесії, під час яких українські депутати щоразу відновлювали галас, твердо дотримуючись тези, що сейм не працюватиме до ухвалення нового виборчого закону.

“Під безпечним дахом шаліє хуртовина обструкції”, – писало “Діло”, натякаючи на вислів В. Дзедушицького про захищеність польських політиків у стінах сейму. – Не вважаючи на ту комедію, яку вони грають – вони самі добре розуміють, що “повага” і “супокій” їх сойму минули безповоротно і що се початок кінця їх панованя над нашим народом, що се “сумерк богів”, який віщує, що нинішні боги завтра будуть розбитими ідолами”¹⁰⁴.

Центр прийняття рішень перемістився в закулісні переговори. Компромісний виборчий закон був ухвалений вже сеймом наступного скликання 14 лютого 1914 р. та санкціонований цісарем 8 липня 1914 р., однак він не ввійшов у дію через початок Першої світової війни¹⁰⁵.

Залишилося поставити питання: у чиїх інтересах було рішення, по-перше, розпочати обструкцію українських депутатів у сеймі і, по-друге, забезпечити її “мирний” перебіг. Поведінка основних дійових осіб наштовхує на припущення, що такий сценарій відповідав інтересам тих сил в українському й польському національних рухах, які прагнули міжнаціонального порозуміння. Тогочасний намісник М. Бобжинський і маршалок С. Бадені віддавна вважалися проукраїнськими політиками, до того ж, за визнанням М. Бобжинського, вони були близькими приятелями ще зі шкільної лави: *“єднала нас спільність переконань, як у руській справі, так і в розумінні консерватизму та його завдань”*. С. Бадені послідовно відстоював проведення сеймової виборчої реформи в порозумінні з українцями. Як власник значних маєтків на сході провінції він був *“сіллю в оці” східногалицьким консерваторам, котрі не могли звинуватити його в нерозумінні специфіки польсько-українських відносин з такою легкістю, з якою завжди закидали це краківським консерваторам*¹⁰⁶.

¹⁰³ Іван Макух, *На народній службі*. (Дітройт: Видання Української вільної громади Америки, 1958), 169–170.

¹⁰⁴ “Слава українським обструкціоністам! Проч з польським соймом насилля і привілеїв”, *Діло*. 4 н. ст. листопада 1910, ч. 247.

¹⁰⁵ Józef Buszko, *Sejmowa reforma wyborcza w Galicji 1905–1914*. (Warszawa Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1956).

¹⁰⁶ Michał Bobrzyński, *Z moich pamiętników*, oprac. Adam Galos (Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 2006), t. 2, 155.

Отож не дивно, що саме проти керівників краю було спрямоване вістря критики польських націонал-демократів, які вибудовували всю свою політичну програму на ідеї національної боротьби. Один із їх лідерів Станіслав Грабський застерігав однопартійців, що М. Бобжинський “планує і готує угоду з українцями, і то далекосяжну”, та закликав не допустити цього¹⁰⁷. Украй тривожний для крайової влади сигнал пролунав на з’їзді Сторонництва національної демократії у Львові 22–23 травня 1910 р. В ухваленій на ньому резолюції було проголошено *“рішучу опозицію проти системи крайового уряду, який для збереження видимого спокою посвячує найжиттєвіші національні інтереси на користь ворожой нам української партії, а одночасно, спираючись на елементи, що дбають про станові й особисті переваги, деморалізує суспільне життя народу”*¹⁰⁸. 1 липня 1910 р. під час студентських заворушень у Львівському університеті за не з’ясованих до кінця обставин був убитий студент-українець Адам Коцко. Крихка стабілізація, досягнута по смерті А. Потоцького, знову була зруйнована.

Будучи змушеними з рації своїх посад прагнути до суспільного спокою у провінції, керівники Галичини докладали до його досягнення певні зусилля. Так само очевидно, що своїми партнерами на переговорах вони воліли бачити політиків з ліберального крила УНДП, а не безкомпромісних радикалів, зацікавлених лише у зростанні суспільної напруги. Утім, негативний досвід “нової ери”, очевидно в деталях відомий С. Бадені як братові тогочасного галицького намісника Казімежа, спонукав прихильників українсько-польського компромісу до пошуку дещо відмінного від 1890 р. сценарію. Обструкція українських депутатів, навколо підтримки / боротьби з якою відбувалося згуртування національних сил по різні боки барикад, дала вдалу “картинку”, яка задовольнила наростаючі амбіції радикалів, однак на практиці, як показали подальші події, стала прикриттям для переговорів.

Висновки

Від початку XX ст. на тлі загострення міжнаціональних відносин основним питанням українських політиків у Галичині став пошук нової тактики боротьби, яка б дозволила перевести зміцнення українського національного руху у площину доступу до політичної влади та відповідних повноважень. На терені парламентської політики такі пошуки залишалися безуспішними через нечисленність українських представництв, яка символізувала їх слабкість порівняно з представниками багатьох інших народів Габсбурзької монархії. Утім,

¹⁰⁷ Archiwum domowe Pawlikowskich z Kozińca, 1911 r., Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Sekcja Rękopisów, przyb. 358 / 03, k. 1303–1306.

¹⁰⁸ Archiwum domowe Pawlikowskich z Kozińca, 1910 r., Biblioteka Jagiellońska, Oddział Zbiorów Specjalnych, Sekcja Rękopisów, przyb. 357 / 03, k. 1035–1036; Adam Wątor, *Narodowa Demokracja w Galicji do 1918 roku*. (Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, 2002), 195.

це не знімало відповідальності з діючих депутатів за напрям розвитку українського руху, змушуючи їх пропонувати певні розв'язання. У 1910 р. такою ініціативою стала голосна обструкція українського представництва в Галицькому сеймі з вимогою негайно ухвалити новий виборчий закон.

Рішення про початок обструкційних дій співпало з персональними змінами в середовищі керівників української парламентської політики. Її довголітні лідери Ю. Романчук та Є. Олесницький у силу певних обставин зі середини 1910 р. більше не могли виконувати попередні обов'язки; К. Левицький не доростав до їх популярності та мав із ними давні особисті тертя. Водночас відхід лідерів містив у собі загрози стрімкої радикалізації української політики, а низка вбивств із політичних мотивів (М. Каганця, А. Потоцького, А. Коцка) поставили Галичину перед ймовірністю масових заворушень. Запобігти цьому були рівною мірою зацікавлені як українські політики ліберального напрямку, так і польські керівники провінції, ідейно пов'язані з краківським консерватизмом. Завдяки їх спільним зусиллям на зміну попереднім лідерам у середині 1910 р. на вершини української політики був стрімко введений Є. Петрушевич, близький за манерою поведінки і способом мислення до Є. Олесницького, родич Ю. Романчука і знайомий (земляк) крайового маршалка С. Бадені.

Поширене в історіографії трактування обструкції як форми протесту українських депутатів, яка призвела врешті до польсько-українського порозуміння, видається дещо спрощеним. Обструкцію як форму політичного виступу можна розглядати у багатьох площинах, з обов'язковим залученням суспільної психології. Позиція польських політиків щодо обструкції нашттовхує на сумніви щодо правомірності трактування її як вияву радикалізму. Ближчим то реальності видається розуміння обструкції як "картинки", яка багатьох на даний момент задовольнила, а головне – дозволила утримувати під контролем подальшу радикалізацію суспільних настроїв, які вже продемонстрували свій потенціал проливати кров. Лише таке пояснення дозволяє хоч якось зрозуміти, навіщо в 1910 р. 47-річний успішний адвокат і парламентський політик Євген Петрушевич очолив голосну обструкцію українців у Галицькому сеймі, та заради чого смертельно хворий маршалок Станіслав Бадені витримував багатогодинні "пекольні симфонії" у його виконанні.

**“IN SECURE ROOF SHAWLS BLIZZARD OBSTRUCTION”:
NEW TACTICS OF UKRAINIAN DELEGATION IN GALICIAN SEJM
THE EARLY TWENTIETH CENTURY**

Olena ARKUSHA

Ivan Krypiakevych Institute Of Ukrainian Studies
The National Academy Of Sciences Of Ukraine
4, Kozelnytska str., 79026, Lviv, Ukraine

Loud obstruction Ukrainian deputies of the Galician Sejm, which broke out in 1910 with a view to the adoption of a new electoral law was the result of the Ukrainian politicians' searches new and more effective methods of struggle that would open the way for them to influence on political decisions. Borrowed from the experience of the Czech-German opposition obstruction was directed against domination of the Polish factor in the Galician autonomy. Aggravation tactics of political struggle consistent with the public sentiments Galician Ukrainians, which observed further radicalization. Based on the analysis of the events on the eve of obstruction, a number of private circumstances and motives involved in it politicians, as well as relationships between them, the article argues that the decision was taken Ukrainian moderately liberal leaders to start obstruction and caused no objections heads of administration and government of Galicia with environment Krakow' conservatives. Having met so drastic radical moods, they used the obstruction to backroom negotiations. This progress has allowed supporters of the Polish-Ukrainian agreement in Galicia for some time to delay strengthening of interethnic tensions.

Key words: Ukrainian deputies of the Galician Sejm, electoral reform of Sejm in Galicia, Stanislaw Badeni, Yevhen Petrushevych.

Стаття надійшла до редколегії 8.09.2018
Прийнята до друку 20.06.2019